

نقش رسانه در تبیین دفاع و هجوم فرهنگی

علی نوری مطلق

نقش رسانه در تبیین دفاع و هجوم فرهنگی

کد: ۸۲۱

نویسنده: علی نوری مطلق

ناشر و تهیه کننده: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

لیتوگرافی: سروش مهر

چاپ و صحافی: نگارش

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۳

شمارگان: ۱۵۰۰

یها: ۸۰۰ تومان

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

پست الکترونیکی: Email: IRC@IRIB.COM

تلفن: ۲۹۳۵۸۰۳ و ۲۹۱۰۶۰۲ نمابر: ۲۹۳۳۸۹۲

شابک: ISBN: 964-8606-65-X \ ۹۶۴-۸۶۰۶-۶۵-X

فهرست مطالب

۱	 دیباچه
۳	 مقدمه

● بخش اول: کلیات

۱۱	 تعریف‌ها
۱۱	 فرهنگ
۱۳	 تعریف فرهنگ از دیدگاه علوم اجتماعی
۱۵	 فرهنگ‌های خاص و عام
۱۵	 فرهنگ عام
۱۶	 فرهنگ خاص
۱۶	 خرده فرهنگ
۱۶	 عناصر تشکیل دهنده فرهنگ
۱۷	 صفات مشترک فرهنگ
۱۸	 عوامل به وجود آورنده فرهنگ
۱۸	 فرهنگ مادی و معنوی

۱۹	گونه‌های طبقه‌بندی فرهنگ‌ها
۲۰	۱. فرهنگ رسوبی
۲۰	۲. فرهنگ خودمحوری
۲۰	۳. فرهنگ مایع و بی‌رنگ
۲۰	۴. فرهنگ پویا، هدف‌دار و پیشرو
۲۱	مهم‌ترین ویژگی‌های فرهنگ
۲۱	۱. فرهنگ هویت‌دهنده است
۲۱	۲. فرهنگ مصونیت‌آور است
۲۱	۳. فرهنگ هم‌پویاست و هم‌پایا
۲۲	۴. فرهنگ، تأثیرپذیر است
۲۲	۵. فرهنگ فطرت‌ثانوی است

● بخش دوم: فرهنگ مدافع، فرهنگ مهاجم

۳۲	اسلام و دفاع و هجوم فرهنگی
۳۷	نقش اجتهاد
۳۹	تأثیر ولایت فقیه بر هجوم و دفاع فرهنگی
۴۰	۱. اجتهاد مطلق
۴۰	۲. عدالت مطلق
۴۱	۳. قدرت مدیریت و توانایی رهبری
۴۲	وظایف حاکم اسلامی
۴۲	۱. وظیفه حفاظت
۴۳	۲. وظیفه افتا
۴۳	۳. وظیفه قضا
۴۴	۴. وظیفه ولا
۴۷	شیوه‌ها و ابزارهای هجوم فرهنگ‌های بیگانه
۵۲	ساز و کار دفاع فرهنگ دینی
۵۶	استراتژی هجوم در فرهنگ دینی

۵۸		وظیفه دولت در دفاع از فرهنگ اسلامی
۶۰		مکتب تشیع و تفاوت آن با مکتب‌های دیگر
۶۵		دیدگاه امام راحل علیه السلام درباره تهاجم فرهنگی
۷۰		دیدگاه مقام معظم رهبری درباره هجوم و دفاع فرهنگی
۷۳		تهاجم آفت‌های داخلی
۷۶		۱. نفوذ اندیشه‌های بیگانه
۷۶		۲. تغییر جهت دادن اندیشه‌ها
۷۶		۳. تجددگرایی افراطی
۷۶		۴. جدایی حوزه و دانشگاه
۷۶		۵. بوروکراسی بیش از اندازه و فساد اداری و اجتماعی
۷۷		۶. دنیا طلبی
۷۷		۷. حاکم شدن روحیه ریا و چاپلوسی و فرایند تبدیل ثروت به ارزش
۷۷		۸. گسترش فحشا و فساد و رشوه خواری
۷۷		۹. تأثیر پذیری از جنگ روانی و تهاجم فرهنگی دشمن
۷۷		۱۰. بحران هویت اجتماعی، میان نوجوانان و جوانان نسل دوم و سوم انقلاب
۷۷		۱۱. فرار مغزها

● بخشی سوم: همراهِ با برنامه‌سازان

۸۵		وضعیت رسانه در پیش از انقلاب اسلامی
۸۶		۱. تباه کردن ارزش‌ها و هنجارهای دینی
۸۶		۲. رواج فساد و فحشا و بی‌بند و باری
۸۷		۳. رودررو قرار دادن فرهنگ ملی و فرهنگ دینی
۸۸		۴. کوچک شمردن توانایی‌های خود در برابر فرهنگ‌های بیگانه
۸۸		نگاهی بر وضعیت رسانه پس از پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون
۹۳		رویکرد تدافعی - تهاجمی در برنامه‌سازی‌های رسانه
۹۶		تأثیر باغ سبز غرب در رسانه
۱۰۰		رسانه؛ کاتالیزور فرهنگ غرب

آورد. در مقابل، فرهنگ و تمدن غرب بر پایه سودآوری و فردگرایی پی‌ریزی شده است. از این رو، عالم معنارا و نهاده و به دنبال ماده‌گرایی سودجویی است. بررسی فرآیند و پی‌آمدهای تقابل این دو فرهنگ در حوزه عمل و نظر، رسالتی است که بر عهده اندیشمندان ما خواهد بود.

در این نوشتار، پژوهشگر ارجمند، جناب آقای علی‌نوری مطلق کوشیده است پس از تعریف فرهنگ و بیان ویژگی‌ها و شاخصه‌های آن، راهبردهای دفاعی و هجومی فرهنگ اسلامی را در حوزه نظر و عمل بررسی کند و نقش رسانه را در این راستا آشکار سازد. با سپاس از نگارنده محترم، امید می‌یریم ره‌نوشه‌ای باشد برای برنامه‌های صدا و سیما.

اِنَّهٔ وَلِیُّ التَّوْفِیْقِ

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

پیش‌گفتار

عصر ما، عصر فرهنگ‌ها و تمدن‌هاست. عصری که ملت‌ها هویت فرهنگی خود را در چالش با هویت‌های فرهنگی دیگر می‌بینند و دست‌آورد تاریخی ملت خود را در آینه زمان می‌نگرند.

در این عصر، انتخابگران واقعی، ملت‌ها هستند و این، یکی از ویژگی‌های مهم عصری است که امام خمینی ره آن را «گلستان ملت‌ها» نامیده است.

در چنین فضایی، فرهنگ‌ها، چگونه با هم رویارو می‌شوند؟ آیا آن‌چنان‌که بعضی عقیده دارند، این رودرروی به برخورد و درگیری با یکدیگر خواهد انجامید یا همانند گذشته که تمدن‌های خرد در رویارویی با تمدن‌های بزرگتر حذف می‌شدند، اکنون همان اتفاق در زمینه فرهنگ‌ها رخ خواهد داد یا اینکه براساس نظریه دهکده جهانی، فرهنگ‌های محلی با ویژگی‌های بومی خود خواهند توانست با یکدیگر به تبادل و تعامل و داد و ستد بپردازند؟

نگرش دین در این باره چیست؟ آیا همچنان‌که جامعه‌شناسان تصور می‌کنند، مذهب باید به عنوان بخشی از فرهنگ، به تعامل با بخش‌های دیگر بپردازد و قرائت‌های گوناگون را در کنار هم برتابد؟ دین، خود در این زمینه چه نظری دارد؟

البته این نوشتار گنجایش آن را ندارد که به توضیح گسترده بنیادهای نظری و عملی دیدگاه‌های دین، در این باره بپردازد و ناسازگاری‌های آن را با برخی نظریه‌های علمی و فلسفی روشن سازد و علت‌های برتری نگرش دینی بر این نظریه‌ها را بررسی کند، ولی خواهیم کوشید به اختصار، آموزه‌های دینی را در این باره بررسی کنیم و ساز و کارهای هجوم و دفاع، در حوزه فرهنگ دینی و نوع نگرش دین به فرهنگ‌های بیگانه را از نظر بگذرانیم و اهمیت و جایگاه رسانه را در این باره، به ویژه در حکومت اسلامی، روشن سازیم.

امیدواریم بتوانیم، در شناخت شرایط هجوم و دفاع فرهنگی، به ویژه فرهنگ دینی، گامی هر چند کوچک، به جلو برداریم.

آورده‌اند که در زمان‌های قدیم پادشاهی ستمگر بر سرزمین پهناوری حکومت می‌کرد. او همه مردم سرزمین خود را به خفت و خواری کشانده بود و از همه آنها مالیات می‌گرفت. ولی بخشی از قلمرو آن سرزمین راه را بر نفوذ و سلطه پادشاه بسته بود. هرگاه کارگزاران مالیات بدان جا می‌رفتند، با انسان‌هایی متحد و قلب‌هایی استوار روبه‌رو می‌شدند و ناگزیر، شکست خورده، به قصر شاه باز می‌گشتند. شاه وزیری زیرک داشت. او از شاه اجازه خواست تا در این باره ترفندی به کار گیرد و به او اطمینان داد که آن گروه سرکش را زیر بار حکومت درآورد. وزیر، فردای آن روز به میان مردم آن شهر رفت و گفت، پادشاه از مالیات آنان در گذشته و از دارایی هرکس، تنها به یک تخم مرغ بسنده کرده است. هر یک از مردم، تخم مرغی به عنوان مالیات به نزد او آورد، چندان که کوهی از تخم مرغ گرد آمد. وزیر، روز دیگر به مردم خبر داد که پادشاه حتی از این تخم مرغ نیز در گذشته و دستور داده است که تخم مرغ‌ها به مردم بازگردانده شود و از آنان خواست، هرکس تخم مرغ خود را از آن میانه بردارد. ولی چون مردم تخم مرغ‌ها

را از هم باز نمی‌شناختند، تخم مرغ‌های کوچک و بزرگ با یکدیگر جابه‌جا شد و همین سرآغاز چندگانگی در میان آنها گردید. کوتاه زمانی بعد، آن‌چنان اختلافی دامن آنان را فراگرفت که هم چون دانه‌های باران از یکدیگر پراکنده شدند و چنین شد که راه بر سلطه پادشاه، هموار گشت و کار به آن جا رسید که پادشاه از آنان مالیاتی می‌گرفت که پیش از آن، از هیچ یک از مردم سرزمین خود نگرفته بود و بدان سبب در خفت و خواری و بیچارگی فرو رفتند و دربدری و در یوزگی و فقر و فلاکت گریبان آنان را گرفت.

دشمنان اسلام، سال‌های طولانی از دست پیروان این دین به ستوه آمده و فخر و عظمت خویش را از دست داده بودند. حکومت بزرگ اسلام، که از شرق تا غرب عالم را در بر گرفته بود، راه را برای تنفس دشمنان تنگ کرده بود. این بود که دشمنان، به فکر از میان برداشتن این حکومت بزرگ افتادند. آنها نخست با جنگ‌های صلیبی و دیگر نبردها، دست به زور آزمایی با مسلمانان در صحنه نبرد زدند. ولی چون از این کار طرفی نبستند و با شکست‌های پی‌درپی، بسیاری از آنچه را که خود در دست داشتند، نیز از کف دادند، چاره کار را در راه دیگری جستند. به همین خاطر، شروع به ویران کردن پایه‌های اعتقادی و شبهه‌آفرینی در بنیان‌های عقیدتی و فکری مسلمانان کردند و مسلمانان را به فرقه‌سازی برانگیختند و جنگ هفتاد و دو ملت را در میان آنان برافروختند. ولی عالمان بزرگ دین، این مرزداران ایمان و عقیده، در طول سالیان دراز، در برابر این توطئه ایستادند و با بهره‌گیری از روش‌های عقلی و نقلی کوشیدند، شبهه‌ها را رفع کنند و اختلاف‌ها را از میان بردارند. این کشمکش چندین قرن جامعه اسلامی را درگیر خود کرد و سبب به وجود آمدن فرقه‌ها و نحله‌های بسیاری در گوشه گوشه جهان اسلام شد و نیرو و توان موجود در جامعه اسلامی که باید برای رشد و

تعالی جامعه به کار گرفته می‌شد، صرف درگیری‌ها و اختلاف‌های بی‌اساس شد. جای جای جغرافیای اسلامی آغشته به خون انسان‌هایی است که در این ستیزها زندگی خویش را از دست دادند.

در این میان، نقش حاکمان فرصت طلب را نیز نباید نادیده گرفت؛ زیرا این اختلاف‌ها، جامعه اسلامی را درگیر دعوای عقیدتی می‌کرد و مسلمانان را از پرداختن به اشتباه‌ها و انحرافات فاحش آنان غافل می‌ساخت.

پس از اینکه این دوره از تاریخ، با جان‌فشانی‌های عالمان وارسته به سرآمد، موضوع نزاع از اختلاف در امور عقیدتی به درگیری و مشاجره در مباحث احکام و فلسفه آن تبدیل شد. این بار، استعمارگران، جبهه دیگری برای نابودی اسلام و بنیان استوار آن، در برابر مسلمانان گشوده بودند. ولی این دوره نیز با تلاش علمی دانشمندان و اندیشمندان اسلامی سپری شد. در این زمان بود که حمله اصلی به موضوع‌های احکام اسلامی و ایمان جوانان شروع شد.

اکنون غرب، که توانسته است حکومت بزرگ اسلامی را به اجزای پراکنده و ریز و درشت تقسیم کند، در پی آن است که سیطره استعماری خود را تا اندرون روح و روان جامعه اسلامی گسترش دهد و مسلمانان را ناگزیر از فراموشی ارزش‌های فرهنگی دین خویش کند و اندک اندک هنجارهای ارزشی غرب را بر فضای فکر و روح و عمل آنان حاکم سازد. این حرکت، جریانی سازماندهی شده و ساختارمند است که هرگام آن، گام بعدی را نیز در پی می‌آورد و زیرکانه جلوی حرکت طرف مقابل را می‌گیرد.

رویارویی تمدن اسلامی با تمدن غربی، سبب شد غرب با وام گرفتن از تمدن اسلامی، از دوران سیاه قرون وسطی عبور کنند. در این درگیری، تمدن اسلامی، تمدن غرب را در خویش ذوب کرد و آن را به بازسازی دوباره واداشت.

هرچند در اثر وجود حاکمان بی‌لیاقت، به‌ویژه پس از حمله فاجعه‌آمیز مغول، ضعف و سستی در جامعه اسلامی پدیدار شد و اکنون غرب با بهره‌گیری از اهرم قدرت و دستاوردهای علمی خود، می‌خواهد فرهنگ خود را به عنوان هنجارهای طبیعی و واقعی بر مسلمانان دیکته کند. البته همه دستاوردهای غرب که در دسترس جامعه اسلامی است، زیان‌بار نیست، ولی آنچه که تریاق را زهر می‌سازد، درماندگی و انفعال بیمار در برابر آن است.

هنگامی که جامعه اسلامی از سر درماندگی و حیرت و فروماندگی به فرهنگ غرب رو می‌کند، همه بخش‌های خوب و بد و زشت و زیبای آن را یک جا در خود می‌پذیرد و توان تشخیص درست از نادرست و سره از ناسره را از دست می‌دهد. این گرفتاری، جامعه ۱/۵ میلیارد نفری اسلامی را به زبونی کشانده است؛ به گونه‌ای که در برابر گروه چند میلیونی اسرائیل به درماندگی و فلاکت کشانده شده‌اند. البته امروز انقلاب اسلامی ایران که الهام گرفته از آموزه‌های مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) و حماسه امام حسین (علیه‌السلام) است، مسلمانان جهان را به خود آورده و روحیه جهاد و شهادت را در کالبد آنها دمیده است و امیدواری‌ها را برای باز یافتن هویت و میراث فرهنگی آنان بیشتر کرده است. بازیابی این هویت، دور نیست؛ زیرا این دین می‌تواند همه نیازهای انسان‌ها را پاسخ گوید و عدل و قسط را در همه جای عالم برپا سازد و کلمه «لا اله الا الله» را در بلندترین جایگاه‌های جهان بیفزاید.

در این نوشتار نخست تعریف‌هایی مشترک از فرهنگ و عناصر و ویژگی‌ها و شاخصه‌های آن به دست خواهیم داد. سپس راهبردهای دفاعی و هجومی را از دیدگاه اسلام، در حوزه‌های نظر و عمل، بررسی خواهیم کرد و سرانجام جایگاه گران‌قدر رسانه را در این مقوله به همراه نظر‌ها و پیشنهادهایی، بیان خواهیم کرد.